

HENRYK DAMIAN WOJTYSKA CP

PRÓBY WPROWADZENIA
ZGROMADZENIA OO. PASJONISTÓW DO POLSKI
W ROKU 1782

Pasjoniści, zgromadzenie zakonne założone w 1720 r. we Włoszech przez Pawła Franciszka Daneo (św. Paweł od Krzyża, zm. w 1775 r. w Rzymie)¹, są zakonem wyrosłym z konkretnych potrzeb czasu i środowiska, w którym powstał. W tym sensie włączyli się oni w wielki nurt odnowy religijnej we Włoszech XVIII wieku. Nurt ten odznaczał się zwróceniem większej uwagi na podniesienie poziomu religijno-moralnego niższych klas społecznych, głównie przez głoszenie misji i rekolekcji ludowych. Najpełniej tendencje te wyraziły się w nowym zrywie kaznodziejskim franciszkanów (św. Leonard z Porto Maurizio) i specjalnie w tym celu założonych zakonach redemptorystów i pasjonistów. Tym, co u pasjonistów zostało przez założyciela podkreślone jako cecha specyficzna zakonu, jest — obok apostołskiego stylu życia — ich charakter pokutny, ubóstwo zakonne będące wyrazem solidarności z najbiedniejszymi i szczególnie kult Męki Pańskiej. Wszystkie te cechy, praktykowane tak w życiu samej wspólnoty, jak i w jej działalności apostołskiej, miały być wyrazem ofiarnej solidarności z cierpiącym Chrystusem i cierpiącą ludzkością w ramach Ciała Mistycznego i hierarchicznej struktury Kościoła widzialnego.

Może dlatego właśnie kolebką nowego zgromadzenia stała się najbardziej zaniedbana gospodarczo i społecznie część Włoch, niezdrowa Maremma Toskańska². Zakon rozwijał się szybko. W dużej mierze powodem tego były wybitne jednostki, które do niego wstępowały. Indywidualnością na dużą miarę był m. in. Tomasz Struzziери, mianowany

¹ Zob. wyczerpującą monografię E. Zoffoli. *San Paolo della Croce. Storia critica*. T. 1-3. Roma 1963—1967.

² Por. C. Giorgini. *La Maremma Toscana nel Settecento. Aspetti sociali e religiosi*. San Gabriele 1968.

w r. 1764 biskupem tytularnym Tiene i w roku następnym wizytatorem apostolskim na Korsyce³. Z osobą tego pasjonisty wiąże się pierwsza wzmianka o kontaktach nowego zgromadzenia z Polską. W 1770 r., po zakończonej sukcesem wizytacji Kościoła na Korsyce, został o. Struzzieri desygnowany przez papieża Klemensa XIV na nuncjusza w Polsce⁴. Wy-mówił się jednak od tego obowiązku złym stanem zdrowia i obawą przed srogością polskiego klimatu⁵.

W wyniku tej odmowy, po kilku miesiącach, na początku 1772 r., został mianowany nuncjuszem wielki przyjaciel św. Pawła od Krzyża i jego zakonu, Józef Garampi⁶. On to prawdopodobnie pierwszy poczynił starania o sprowadzenie pasjonistów do Polski.

W 1773 r. zgromadzenie otrzymało w Rzymie jeden z kościołów sta-cyjnych, bazylikę św. Jana i Pawła na wzgórzu Celio, obok Colosseum⁷. Od tej pory kontakty, licznych w 2. poł. XVIII w., polskich „pielgrzy-mów” naukowych i religijnych w Rzymie⁸ z zakonnikami w czarnych habitach, z emblematem Męki Pańskiej na piersiach, musiały być czę-stsze. Możliwość takich kontaktów stwarzał zresztą już wcześniej dom kardynała-protektora Polski Hannibala Albani, wypróbowanego przyja-ciela zakonu⁹.

Nie wiadomo, w jakich okolicznościach zapoznał się z pasjonistami

³ Por. L. Ravasi. *Il Servo di Dio Mons. Tommaso Struzzieri*. Milano 1965 s. 172-193.

⁴ Giannaria di S. Ignazio. *Vita del Servo di Dio Mons. Tommaso Struzzieri* s. 175 (rękopis życiorysu napisanego przez przyjaciela o. Struzzieri). Archivum Generale Congregationis Passionis w Rzymie — skracam AGCP. Por. Ravasi, jw. s. 260.

⁵ Ravasi, jw. s. 260.

⁶ Por. M. Lorent. *Dwaj nuncjusze w Warszawie za Stanisława Augusta, Garampi i Archetti (1772-1784)*. B.m.r. s. 50. O przyjaźni Garampiego z pasjonistami świadczy jego korespondencja ze św. Pawłem od Krzyża i ze Struzzierim (AGCP oraz Archiwum Watykańskie, Fondo Garampi rkp. 286) oraz fakt, że kazał się pogrzebać w ich kościele na Monte Celio w Rzymie (zachowany sarkofag).

⁷ Zoffoli, jw. t. I s. 1445-1450.

⁸ Por. M. Lorent. *Życie polskie w Rzymie w XVIII w.* Roma b.r. Konwent pasjo-nistów na Celio odwiedzali, ze względu na znajdujące się na jego terenie ruiny świątyni Klaudiusza i starożytną bazylikę św. Jana i Pawła, prawie wszwscv „oświe-ceni” Polacy odbywający podróże naukowe do Italii, m. in. był tu w r. 1785 wnuk Augusta II Sasa, „architekt Króla Jegomości” Stanisława Augusta Poniatowskiego, August Moszyński (zob. A. Moszyński, *Dziennik podróży do Francji i Włoch (1784-1786)*. Przeł. B. Zbońska-Darżyńska. Kraków 1970 s. 347) oraz w r. 1790 Stani-sław Staszic (zob. *Dziennik podróży Stanisława Staszica 1789-1805*. Wyd. C. Leśniewski. Kraków 1931 s. 196).

⁹ Por. H. Van Laer. *Saint Paul de la Croix et le Saint-Siège*. San Gabriele 1957 passim.

wielki referendarz litewski Wincenty Tyszkiewicz¹⁰ i powziął myśl ufundowania im klasztoru w Świsłoczy¹¹. J. S. Pietrzak w przedmowie do polskiego wydania życiorysu św. Pawła od Krzyża, opierając się na nie znanych nam, obecnie zaginionych dokumentach, twierdził, że jeszcze „za życia św. Pawła od Krzyża miało być zgromadzenie pasjonistów do Ojczyzny naszej wprowadzone przez Tyszkiewiczów, a to na starania i próby Wielebnego Sługi Bożego O. Kazimierza od św. Józefa Wyszyńskiego, Generała Marianów [...], który znał św. Pawła i żył w przyjaźni z Zakonodawcą Synów Męki Pańskiej”¹². Wiarogodność tego przekazu jest wątpliwa, chociaż wiele wskazuje na to, że nie był on całkiem dowolnym wymysłem Pietrzaka. Cztery obszerne tomy korespondencji założyciela pasjonistów¹³ oraz szczegółowe kwerendy archiwalne ostatnich lat nie ujawniły jakichkolwiek kontaktów św. Pawła z o. Wyszyńskim¹⁴. Natomiast kilka dokumentów znajdujących się w Archiwum Generalnym OO. Pasjonistów w Rzymie i jeden list znaleziony ostatnio w Archiwum Watykańskim¹⁵ potwierdzają, że sprawą fundacji rzeczywiście byli zainteresowani Tyszkiewiczowie, lecz już po śmierci założyciela, pod koniec r. 1781, za generalatu O. Jana Chrzyciela-

¹⁰ Wincenty Tyszkiewicz (1757-1816) był żonaty z Marią Teresą Poniatowską, bratanicą króla Stanisława Augusta. Od 1781 r. był referendarzem Wielkiego Księstwa Litewskiego.

¹¹ Miasteczko w pow. wołkowyskim, główna posiadłość Tyszkiewiczów. Pod rządami mądrze i postępowo gospodarującego Wincentego Tyszkiewicza przeżywało okres swej największej świetności.

¹² Zob. Pius od Imienia Marji. *Zywoł św. o. Pawła od Krzyża*. Przedmową poprzedził J. S. Pietrzak. Kraków 1929 s. 8 n.

¹³ *Lettere di San Paolo della Croce Fondatore dei Passionisti. Disposte ed annotate dal P. Amedeo della Madre del Buon Pastore*. Roma 1924.

¹⁴ Także wśród pism, które pozostały po o. Wyszyńskim w archiwach księży marianów, nie ma nic, co by wskazywało na jego kontakty z pasjonistami. Zob. J. Vaisnora. *Czcigodny Sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński*. Stockbridge Mass. 1962. Również posiadacz materiałów mariańskich po Pietrzaku, p. Józef Muniak z Krakowa, nie znalazł dokumentów, które by potwierdziły wyżej wymienioną informację.

¹⁵ W AGCP zachował się poszyt zatytułowany *Trattativa originale di Fondazione in Swistocze dioc. di Vilna nel Gran Ducato di Lituania An. 1782* znajdujący się w dziale *Fondazioni trattate e non eseguite. R. Fuori d'Italia*. Zawiera on 3 dokumenty opublikowane przez o. Amadeusza od Matki Dobrego Pasterza w „*Bollettino della Congregazione della S.ma Croce e Passione di NSGC*” (T. 5; 1924 s. 43-46) oraz własnoręczną notatkę generała o. Jana Chrzyciela od św. Wincentego Ferreri o liście do kanonika Ignacego Łączyńskiego, adres tegoż i adres nuncjusza Archettiego w Warszawie. W r. 1967 autor niniejszego artykułu znalazł autograf listu generała zakonu do nuncjusza Archettiego. Znajduje się on w Archiwum Watykańskim, dział Nunziatura di Varsavia, rkp. 131, zakładka z napisem „Passionisti” (cały kodeks zawiera korespondencję nuncjusza Archettiego z zakonami w Polsce). Wszystkie wyżej wspomniane dokumenty publikujemy w załącznikach,

ła od św. Wincentego Ferreri. W lakonicznej wzmiance, jaką ten przełożony pozostawił w tej sprawie zaznaczono, że propozycja fundacji „została uczyniona tu w Rzymie przez rektora polskiego kościoła św. Stanisława, hrabiego Gierborskiego (?), który działał na zlecenie pewnego kanonika płockiego nazwiskiem Ignacy Łączyński”¹⁶.

Wszystko więc wskazuje na to, że myśl sprowadzenia pasjonistów do Polski zrodziła się w Polsce. Z czyjej inicjatywy? To na razie pozostanie tajemnicą. Pierwszy krok uczynił Tyszkiewicz prosząc — prawdopodobnie jeszcze w r. 1781 — generała zakonu¹⁷ o przysłanie do Świsłoczy 3 zakonników. Odpowiedziano mu, że należy pierwiej otrzymać pozwolenie ordynariusza diecezji wileńskiej, na terenie której znajdowała się miejscowość przeznaczona na fundację¹⁸. 28 I 1782 r. biskup Ignacy Massalski wystawił w Wilnie dokument akceptacyjny, którego odpis, sporządzony w kancelarii następcy Józefa Garampiego, nuncjusza Jana Andrzeja Archettiego¹⁹ w Warszawie 6 II 1782 r., został wysłany do prokuratora zakonu do Rzymu z prośbą o przysłanie żądanych zakonników²⁰. Równocześnie Tyszkiewicz zwrócił się do nuncjusza Archettiego z prośbą o poparcie sprawy i udzielenie zakonnikom informacji o Polsce i podróży do niej. W odpowiedzi Archetti poradził kanonikowi płockiemu Ignacemu Łączyńskiemu, który był pełnomocnikiem Tyszkiewicza w sprawie fundacji świsłockiej²¹, aby skontaktował gene-

¹⁶ Biograf o. Jana Chrzyciela pisze: „[...] di questa fondazione noi altro non abbiamo che una scarsissima memoria segnata di proprio carattere dal Preposito stesso con questi termini: È stata richiesta una fondazione della Congregazione di Chierici scalzi della ss. Croce e Passione di G. C. da farsi nella Polonia, e nella diocesi di Vilna nel Ducato di Lituania in un luogo nominato Svislocz. Tal progetto è stato fatto qui in Roma dal Signor Conte Gierborski, Rettore a S. Stanislao dei Polacchi, il quale ne ha la commissione da un canonico di Plocko, di nome D. Ignazio Łaczyński”. Filippo della Ss.ma Concezione Vita del P. Giambattista di S. Vincenzo Ferrerio, primo successore del Santo Fondatore nel governo della Congregazione. Rękopis z r. 1811 w AGCP, nie paginowany.

¹⁷ W dokumencie jest mowa o prokuratorze zgromadzenia, lecz chodzi tu oczywiście o samego generała, który — jak zobaczymy niżej — sam tę sprawę załatwiał.

¹⁸ Zob. list Archettiego do Gierborskiego w zał. 2.

¹⁹ Jan Andrzej Archetti, ur. 11 XI 1731 r. w Brescji, był nuncjuszem w Polsce w latach 1776-1784. Od czerwca 1783 do maja 1784 r. przebywał w Petersburgu pertraktując o zniesienie zakonu jezuitów w państwie rosyjskim. Zob. V. M e y s z t o w i c z. *De archivo Nuntiaturae Varsaviensis quod nunc in Archivo Secreto Vaticano servatur*. Vaticani 1944 s. 31-34. W drodze do Petersburga był gościem W. Tyszkiewicza w Świsłoczy. Zob. J. U. Niemcewicz. *Pamiętniki czasów moich* T. 1. Warszawa 1957 s. 151. Por. też L o r e t. *Dwaj nuncjusze* s. 56-60.

²⁰ Zob. załącznik 1. List towarzyszący zaginął.

²¹ Niemcewicz, często przebywający w tych właśnie latach na dworze w Świsłoczy, tak go charakteryzuje: „Miał referendarz przy sobie księdza kanonika Łączyńskiego; był to człeczek ledwie na trzy stopy wysoki, garbaty z przodu i z tyłu, ospo-

rała pasjonistów z rzekomym rektorem kościoła polskiego w Rzymie, hrabią Ignacym Gierbowskim, który udzieli misjonarzom potrzebnych informacji i ewentualnej pomocy. Sam nuncjusz również wystosował do Gierbowskiego obszerny list opisujący dotychczasową historię starań o rzeczoną fundację²².

Kim był ów pośrednik i informator rzymski, hrabia Gierbowski? W naszych dokumentach zwany jest on rektorem polskiego kościoła w Rzymie. Tymczasem wiadomo, że rektorem w okresie nas interesującym był ks. Józef de Puget, syn byłego agenta polskiego w Rzymie Jakuba²³. Nie zna takiego hrabiego Polaka również autor *Życia polskiego w Rzymie w XVIII w.* Maciej Loret. A jednak był Gierbowski osobą historyczną. W protokołach posiedzeń zarządu hospicjum polskiego jest mowa o procesie, jaki między sierpniem 1781 r. a wrześniem 1782 prowadziło przeciw niemu hospicjum w sprawie dóbr ofiarowanych kościołowi polskiemu przez Olimpię Mangarini, a dzierżawionych przez niego. I tu tytułuje się go „conte”, ale pisownia nazwiska występuje w kilku odmianach: Geboski, Gebascki i Gaboscki (czy nie Gębowski? Nazwisko to jednak również nic nie mówi)²⁴. Musiał on być niewątpliwie osobą bliską nuncjuszowi Archettiemu.

Za radą nuncjusza napisał do Gierbowskiego również kanonik Łączyński. Jego list z ok. 6 II 1782 r. zawierał konkretne propozycje i warunki zamierzonej fundacji: zapewnienie, że zakonnicy otrzymają kościół i konwent całkowicie wyposażone, ogród, pełne utrzymanie w postaci rocznej pensji 200 polskich florenów na głowę oraz po 40 skudów na opłacenie podróży do Polski. Kanonik zapytuje, kiedy zakonnicy zamierzają wyruszyć w drogę i jakie relikwie przywiozą dla swego kościoła. Jedynym warunkiem, jaki stawia jest nabycie dla tego kościoła relikwii św. Izydora. Kończy Łączyński zapewnieniem, „że będą zadowoleni jako ludzie powołani [do Polski] przez Boga — tylko przez Boga — dla dobra Matki Kościoła i ludu chrześcijańskiego”. Trudności językowych niech się nie obawiają. Dopóki nie nauczą się polskiego, będą

waty, z niezmierną głową, dobrze jednak nałożoną; był to człowiek z nauką, dziwnie wesoły i dowcipny. Tyszkiewicz wielce go lubił” (jw. t. 1 s. 148 n.). Był prawdopodobnie tylko kanonikiem pułuskim. Zob. [M. P o n i a t o w s k i]. *Rozrządzenia y pisma pasterskie za rządów J. O. Xiecia JMCi Michała Jerzego Poniatowskiego, biskupa płockiego do dyecezyi płockiej* wydane. T. 4. Warszawa 1785 s. 214.

²² Zob. załącznik 2.

²³ Zob. Archiwum Kościoła św. Stanisława w Rzymie. *Decreti di Congregazioni dal 1766 al 1788* passim.

²⁴ Tamże k. 62r-75v.

mogli posługiwać się łaciną. Zresztą znajdują się w Świsłoczy także i Polacy, którzy będą chcieli zostać pasjonistami²⁵.

Prawdopodobnie w pierwszych dniach marca 1782 r. Gierbowski zjawił się z obydwoma listami u generała pasjonistów na Celio, gdyż 23 III tego roku o. Jan Chrzyciel odpisał własnoręcznie tak Łączyńskiemu, jak i nuncjuszowi Archettiemu. Pierwszy list się nie zachował²⁶, w drugim generał dziękuje nuncjuszowi za poparcie tak świętej sprawy i prosi o dalszą pomoc. „A ja — dodaje — uczynię wszystko co jest w mojej mocy, aby ta fundacja została zrealizowana; oczywiście, pod warunkiem, że król [Stanisław August Poniatowski] udzieli na nią swej monarszej zgody, która wydaje mi się absolutnie konieczna (indispensabilmente necessario prima di ogni altra cosa)”²⁷. O uzyskanie odpowiedniego dokumentu królewskiego prosił o. Jan Chrzyciel kanonika Łączyńskiego w zaginionym liście z 23 III 1782 r., zachęcając jednocześnie, aby — zapewne dla uniknięcia nieporozumień, a może też w celu rekomendacji — fundatorzy zechcieli bliżej zapoznać się ze zgromadzeniem. Najdokładniejszych informacji może im w tym względzie udzielić sam nuncjusz w Wiedniu, arcybiskup Józef Garampi²⁸.

Na tym urywają się pertraktacje w sprawie fundacji klasztoru pasjonistów w Polsce w latach 1781-1782. Przyczyny jej niezrealizowania są nie znane. Pietrzak pisze w wyżej wspomnianej informacji, że „sprawa tak daleko była wtedy posunięta, że Sejm Polski dał na to swe zezwolenie”²⁹ i zapraszał Pasjonistów, aby umacniali w wierze Polaków, a tem samem i państwo nasze. Niestety, przeszkoda wyszła z tych sfer, które popierać tę sprawę były winne”³⁰. Sam o. Jan Chrzyciel opisując lakonicznie w swoim dzienniczku te starania nie podał powodu ich przerwa-

²⁵ Zob. załącznik 3. W braku innych dowodów bardzo cennym przyczynkiem do wykrycia motywów, jakimi kierował się Tyszkiewicz zapraszając do Polski właśnie pasjonistów, jest ów jedyny warunek postawiony zakonnikom, by przywieźli ze sobą relikwie św. Izydora. Ludowa funkcja kultu tego świętego w XVII i XVIII w. (zob. J. Tazbir. *Kult św. Izydora*. W: *Arianie i katolicy*. Warszawa 1971 s. 203-237) oraz ludowy charakter apostołstwa pasjonistów wskazują na to, że nowa placówka miała — według zamierzeń fundatora — spełniać coś w rodzaju roli katalizatora społecznego wśród licznych poddanych referendarza.

²⁶ Zachowała się tylko własnoręczna notatka generała o jego wysłaniu: „Illmo Domino Ignatio Laszinski (sic!) Canonico Plocensi Varsaviam scripsi die 23 Martii 1782”. Kartka niefoliowana w AGCP (Trattativa originale di Fondazione in Siwistocze).

²⁷ Zob. załącznik 4.

²⁸ Zob. opis zawartości listu do Łączyńskiego w liście do Archettiego (załącznik 4).

²⁹ „Jakąś” prawdziwość tej notatki wydaje się potwierdzać żądanie dekretu królewskiego przez o. Jana Chrzyciela. Pietrzak nie znał listu w załączniku 4.

³⁰ Pius od Imienia Mariji, jw. s. 9.

nia. Współczesny jego biograf, o. Filip od Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej, przytaczając w r. 1811 powyższą partię zaginionego pamiętnika generała, podsuwa sugestię: „może dlatego, że nie była ona zgodna z duchem instytutu, którego czystości zawsze strzegł dobry przełożony z zazdrością”³¹. Chodziło tu prawdopodobnie o wspomnianą pensję, jaką Tyszkiewicz chciał zakonników uposażyć. Rzeczywiście, w pierwszych latach istnienia zgromadzenia bardzo dbano o ducha całkowitego ubóstwa, lecz racja ta po odnalezieniu listu o. Jana Chrzyciela do nuncjusza Archettiego odpada, tym bardziej, że fundator na pewno nie narzucałby się z darowiznami zakonnikom, którzy ich nie pragnęli.

W świetle tegoż listu generała do nuncjusza tracą też moc racje podane przez cenionego historyka zgromadzenia o. Amadeusza od Matki Dobrego Pasterza. Uważał on, że dokument biskupa Massalskiego zawierał akcenty przeciwne egzempcji zgromadzenia i że ponadto odstraszył generała fakt, iż dom i kościół dla zakonników nie były jeszcze gotowe³². Nie wytrzymuje krytyki także następna racja podana przez o. Amadeusza. Twierdzi on mianowicie, że w trakcie załatwiania sprawy fundacji polskiej Kongregacja Propagandy Wiary zaproponowała pasjonistom objęcie misji w północnej Bułgarii. Ponieważ jeszcze założyciel starał się o tę placówkę misyjną, więc o. Jan Chrzyciel przyjął ją chętnie. Być może — sugeruje o. Amadeusz — że wówczas nie starczyło mu zakonników na obsadzenie placówki polskiej³³. Otóż proste zestawienie dat czyni taką możliwość nierealną. Pasjoniści otrzymali wyżej wymienioną ofertę Propagandy w lutym 1781 r. i 28 VII tego roku pierwsi misjonarze wyjechali do Bułgarii³⁴. Pertraktacje o fundację polską odbywały się więc już po sfinalizowaniu sprawy misji bułgarskich. Chyba też nie udaremniły fundacji wydarzenia polityczne w Polsce, która po wstrząsie pierwszego rozbioru przeżywała w interesujących nas latach okres względnej spokoju³⁵.

Wydaje się przeto, że tylko jeden mógł być powód upadku fundacji

³¹ Filippo della S.S.ma Concezione, jw. s. 54.

³² [Amadeo della Madre del Buon Pastore]. *Di alcune pratiche di fondazioni in Polonia*. „Bollettino della Congregazione” T. 5:1924 s. 47.

³³ Tamże s. 47.

³⁴ Por. Giovanni Maria di San Ignazio Martire. *Annali della Congregazione della S.S.ma Croce e Passione di NSGC*. Annotazioni del P. Gaetano dell'Addolorata. Supplementum ad Acta Congregationis Passionis. T. 22-24:1962-1968 s. 357.

³⁵ Por. T. Korzon. *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794)*. T. 1-5. Kraków 1897 passim. Wśród Tyszkiewiczów pamięć o zamierzonej fundacji szybko zaginęła. Eustachy Tyszkiewicz w swej książce o zakonach na Litwie nie czyni o niej najmniejszej wzmianki (zob. *Wiadomość historyczna o zgromadzeniach i fundacjach męzkich i żeńskich rzymsko-katolickich klasztorów w dyecezyi wileńskiej*. Wilno 1858).

polskiej — pasjoniści nigdy nie otrzymali placetu królewskiego, od którego o. generał Jan Chrzęciel uzależnił przyjęcie propozycji. Gdyby taki dokument został wydany, to niewątpliwie przechowywano by go w archiwum generalnym pasjonistów z większą pieczołowitością niż tych kilka drugorzędnych listów, które do dzisiaj się tam znajdują. Wprawdzie Pietrzak pisze o zgodzie sejmu i przeszkodach czynionych przez jakieś osoby, które winny były sprawę popierać, ale wydaje się, że jeśli jakieś osoby czyniły przeszkody, to tylko w celu udaremnienia zgody władcy lub sejmu. Mogły to być z powodzeniem hołdujące oświeceniowym tendencjom antyzakonnym wyższe sfery duchowieństwa, nawet z samym Massalskim na czele, lub też zazdrosne o swój stan posiadania zakony polskie.

Ale są to jedynie przypuszczenia. Ich słuszność mogą wykazać tylko dokumenty; a tych brak. Zachowana dokumentacja stwierdza dostatecznie jedną prawdę — polska fundacja pasjonistów, zrealizowana ostatecznie dopiero w 1923 r., miała być w r. 1782 pierwszą placówką stałą Zgromadzenia Męki Pańskiej poza Italią.

ZAŁĄCZNIKI

1. DOKUMENT BISKUPA J. MASSALSKIEGO
WILNO 28 I 1782

Przyjmuje pasjonistów do diecezji wileńskiej.

Oryg. nieznan

Autoryzowana kopia materialna: AGCP, Fondazioni trattate e non eseguite. R. Fuori d'Italia, Trattativa originale di Fondazione in Siwistocze, dokument nr 1 (skracam: AGCP, Fondazione in Svislocz).

Wyd. „Bollettino della Congregazione della SS. Croce e Passione di N.S.G.C.”
T. 5:1924 s. 43 n.

Ignatius Jacobus Princeps Massalski D. E. I. et Apostolicae Sedis gratia
Episcopus Vilmensis.

Universis et singulis quorum interest et in futurum interesse poterit ad notitiam deducimus, cum Illustris Dominus Tyszkiewicz-Referendarius Magni Ducatus Lithuaniae pietatis fervore ductus in bonis suis haereditariis Swistoczae Nostrae Dioecesis Conventum pro Religiosis de Passione Christi nuncupatis fundare ac ex bonis iisdem suis congruam sustentationem providere in animum induxerit, Nobisque supplicaverit ut dictos Religiosos ad dioecesim nostram admittere dignaremur, Nos pium ac laudabilem Illustris Domini Referendarii zelum grato animo excipientes Religiosos de Passione Christi ad dioecesim nostram admittimus utque ad Conventum Swistocensem se se transferre, servatis de jure servandis, valeant indulgemus, ita tamen ut dicti Religiosi cum primum ad nostram dioecesim pervenerint, Litteras Obedentiales suorum Superiorum nec non loci Ordinarii unde emigraturi sunt Testimoniales Nobis, aut cui id a Nobis commissum fuerit, exhibeant, quodque Nobis ac Sedi Ordinariae debitam reverentiam et subjectionem ad praescriptum Sacrorum Canonum et Constitutionum Pontificalium, in iis maxime quae cultum divinum et functiones ad proximi salutem concernunt sint praestituri, suo et Suorum Successorum Nomine in scriptis spondeant.

In quorum fidem etc.

Datum Vilnae in Cancellaria Curiae nostrae 28 Januarii 1782.

+ Ignatius Episcopus

Praesentem copiam ex originali documento transumptam, confrontatam et collationatam, quod originale manu propria et sigillo gentilitio Celsissimi Principis Episcopi Vilmensis, a pluribus annis mihi infrascripto Notario bene noti, est subscriptum et sigillatum, cum eodem originali concordare attestor. In cuius rei fidem eandem subscripsi et sigillo Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Domini Joannis Andreae Archetti ex Marchionibus Formigariae Archiepiscopi Calcedonensis et Nuntii Apostolici in Regno Poloniae communi, Varsaviae die sexta mensis Februarii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octogesimo Secundo.

L. S.

Josephus Dzieszkowski
Suprema Auctoritate Apostolica Notarius
et supradictae Nuntiaturae in Regno Poloniae Vicecancellarius

2. J. A. ARCHETTI DO [I. GIERBOWSKIEGO]
OK. 6 II 1782.

Donosi o zamierzonej fundacji Tyszkiewicza dla pasjonistów w Świsłoczy i prosi G. o udzielenie zakonnikom odpowiednich informacji i pomocy.

Oryg. nieznan.

Kopia, AGCP, Fondazione in Svislocz, dokument nr 2. Inną ręką w nagłówku „Mons. Archetti”.

Wyd. „Bollettino della Congregazione” T. 5:1924 s. 44 n.

Il Signor Conte Tyszkiewicz, Gran Referendario di Lituania, desidera di fondare un Convento dei Padri Passionari in una sua terra in Lituania, e di dotarlo congruamente. Ha fatto perciò trattare col P. Procurator Generale di detti Religiosi, ricercando tre soggetti dello stesso Ordine per essere i primi fondatori del nuovo Convento. Dal ridetto P. Procurator Generale gli fu fatto rispondere che era necessario il consenso dell'Ordinario. Ha pertanto lo stesso Signor Conte già riportato il consenso di Monsignor Vescovo di Vilna¹ nella cui diocesi trovasi la terra ove deve farsi la fondazione. Ora poi fa di nuovo scrivere al medesimo P. Procurator Generale, affinché solleciti la spedizione dei tre Religiosi. Per togliere a questi la difficoltà che potrebbero avere di portarsi in un paese straniero e così lontano, desidera lo stesso Signor Conte che abbiano qualche informazione anche da parte mia. Io gli ho suggerito di scrivere all'anzidetto P. Procurator Generale di venire da voi, onde quando verrà potrete pure assicurarlo che il Signor Conte Vincenzo Tyszkiewicz è uno dei Magnati di Polonia, e che ha per moglie una nipote di Sua Maestà², e che è un pio³ ed ottimo signore, da cui i Religiosi che verranno possono sperare tutti i buoni trattamenti, che però accettino pure le di lui offerte e ne rimarranno contenti. Allorchè poi saranno per porsi in viaggio, assisteteli e dateli tutti i lumi necessari, affinché lo facciano con comodo e con risparmio.

Desidera inoltre il Signor Conte che i medesimi Religiosi portino seco un Corpo Santo⁴. Anche in ciò assisteteli quanto potete, sopra tutto nella provvista della Veste del Santo⁵, la quale sarebbe meglio, a mio credere, se si facesse qui, portando il S. Corpo nel viaggio decentemente custodito.

E per fine caramente abbracciandovi sono [...].

¹ Zob. załącznik nr 1.

² Bratanica Stanisława Augusta, Maria Teresa z Poniatowskich, córka generała austriackiego Andrzeja, siostra księcia Józefa.

³ Według Niemcewicza (jw. s. 148, 150) codziennie rano „odprawiał” mszę św.; nawet jadąc w goście zabierał ze sobą kanonika Łączyńskiego i ornaty.

⁴ Relikwie.

⁵ Relikwiarz

3. J.ŁĄCZYŃSKI DO [I. GIERBOWSKIEGO]
OK. 6 II 1782

Wylicza warunki stawiane przez fundatorów klasztoru w Świsłoczy, zapewnia o dobrym przyjęciu pasjonistów w Polsce i nie każe zniechęcać się trudnościami językowymi.

Oryg. (polski?) nieznanymi.

Kopia-streszczenie w jęz. włoskim: AGCP, Fondazione in Svisłocz, dokument nr 3. Inną ręką w nagłówku: „Can. Laszinski”.

Wyd. „Bollettino della Congregazione” T. 5:1924 s. 45 n.

1. Si manda (che è il primo) la recezione del Vescovo della Diocesi di Vilna¹.
2. Si costruisce la Chiesa e la Casa per i medesimi Padri.
3. Si farà far l'orto onde abbiano la comodità di legumi.
4. Si provvederà tutto il bisogno di Chiesa e Sacrestia.
5. Bisogno di cucina.
6. Si darà la pensione di duecento fiorini di Polonia per ciascuno all'anno.
7. Si manderanno scudi quaranta per ciascuno per il viaggio.
8. Si desidera cre ne vengano tre o almeno due.
9. Quei Padri procureranno il S. Corpo, cioè un corpo battezzato col nome di S. Isidoro e si desidera la notizia a quanto possa ascendere detta spedizione per trasmettere il denaro, il qual S. Corpo sarà della Chiesa dei medesimi Padri.
10. Saranno senza dubbio rispettati e dal padrone del luogo e da tutti i nazionali, e non gli mancherà il bisognoevole.

A nome di Monsignor Nunzio² può Vossignoria assicurarli che staranno ben contenti, come chiamati da Dio, puramente da Dio, a vantaggio della Madre Chiesa e popolo cristiano. Vi sarà difficoltà a cagione di questa lingua, ma potrebbe darsi che vi fosse tra loro chi la sappia, altrimenti parleranno latino fintanto che abbiano questa appresa, e vi sarà anche qualche Polacco che vorrà essere ammesso alla loro Congregazione.

4. O. JAN CHRZCICIEL CP DO J. A. ARCHETTI
RZYM 23 III 1782

Dziękuję za poparcie sprawy fundacji pasjonistów w Polsce, uzależniając jednak swą zgodę na nią od pozwolenia królewskiego, o które prosi w liście do I. Łączyńskiego: zachęca do zasięgnięcia informacji o zgromadzeniu u J. Garampiego w Wiedniu.

Autograf: Archiwum Watykańskie. Nunziatura di Varsavia, rkp. 131 k. 151r-152r, w zakładce z napisem „Passionisti” (k. 150r).

Eccellenza Reverendissima

La caritatevole benignità con si (sic) è Vostra Eccellenza Reverendissima degnata interporsi a promuovere il trattato d'introduzione della minima no-

¹ Zob. załącznik 1.

² J. A. Archetti.

stra Congregazione de'Chierici Scalzi della Ss.ma Croce e Passione di Gesù Cristo in codesto Regno di Polonia in conformità delle sante intenzioni del Signor Conte Tyszkiewicz, rGan Referendario di Lituania, mi da troppo obbligante motivo di contestarle coi più espressivi ringraziamenti i doveri della devotissima mia gratitudine nell'atto stesso che ho l'onore di umiliarle i più riverenti ossequi della mia benchè improporzionata premurosissima servitù. Quella istessa benignissima carità, che ha sì efficacemente mosso il piissimo animo di Vostra Eccellenza Reverendissima a favorire una tal opera ordinata a santa gloria dell'Altissimo Iddio congiunta col sperato vantaggio del prossimo, mi da tutta la fiducia in sperare la continuazione della valevolissima sua protezione, che supplichevolmente imploro.

[151 v] Ne io mancherò di esequire quanto potrà a me spettare per l'effettuazione della suddivisa fondazione, se piacerà alla Maestà del Sovrano¹ di concederne il Regio suo beneplacito, che sembrami indispensabilmente necessario prima di ogni altra cosa, come in questa istessa posta ne scrivo nella mia risponsiva all'Illustriissimo Signor Canonico Laszinski², a cui insieme suggerisco, che se fa duopo qualche informazione del nostro Istituto, che quantunque già approvato dalla S. Sede Apostolica è stato nuovamente confermato dalla benignissima clemenza di Nostro Signore Papa Pio VI felicemente regnante³. Potrà una tal contezza ottenersi da Mons. Garampi, Nunzio Apostolico in Vienna.

Prego a Vostra Eccellenza Reverendissima, ed al prefato Conte⁴ [152 r] ed a chionque si degna cooperare a sì degna opera ogni desiderabile remunerazione dall'Altissimo Datore di ogni bene, mentre prostrato a suoi piedi le bacio umilmente le mani, ed a suoi veneratissimi comandi ho l'onore di rassegnarmi, etc. Di Vostra Eccellenza Reverendissima
Roma, Ritiro de Santi Giovanni e Paolo 23 Marzo 1782.

Devotissimo, umillimo ed obbligatissimo Servitore
Giovanni Battista di S. Vincenzo Ferreri
indegno Preposito Generale de Passionisti

TENTATIVES DE TRANSPLANTATION EN POLOGNE
DU GROUPE DES PERES PASSIONISTES EN 1782

Résumé

La fondation polonaise de la congrégation des passionistes créée en 1720 en Italie par Saint-Paul de la Croix devait être la première maison de la congrégation en dehors d'Italie. Les démarches pour amener les moines se vouant à la propagation

¹ Stanisław August Poniatowski.

² O tym liście do Ignacego Łączyńskiego pozostawił o. Jan Chrzyciel własnoręczną notatkę w AGCP, Fondazione di Svistocz: „Ill. mo Domino Ignation Laszinski Canonico Plocensi Varsaviam scripsi die 23 Martii 1782”.

³ Pierwsze uroczyste zatwierdzenie zgromadzenia bullą *Supremi apostolatus* miało miejsce za Klemensa XIV w dniu 16 XI 1769. „Nowe zatwierdzenie”, o którym mówi o. Jan Chrzyciel, nastąpiło 15 IX 1775 r. mocą bulli Piusa VI *Preclara virtutum exempla*.

⁴ Tyszkiewicz.

du culte de la Passion et proclamant les missions populaires furent entreprises en 1781 par le référendaire du Grand Duché de Lituanie, Vincent Tyszkiewicz. L'emplacement choisi pour la fondation se trouvait au centre des terres du référendaire à Świsłocz. Autorisé par Tyszkiewicz, négocia l'affaire avec le général de la congrégation père Jean-Baptiste, le chanoine de Płock, Ignace Łaczyński, profitant lui-même de l'entremise du nonce de Varsovie, Jean-André Archetti, et son ami de Rome, comte Ignace Gierbowski. La correspondance au sujet de la fondation de Świsłocz (reproduite dans les annexes) s'interrompt en mars 1782 pour des raisons inconnues. L'on suppose que le projet échoua soit parce qu'il déplut au roi Stanislas Auguste, soit parce que la diète ne l'agréa pas.